

Domokos Áron
A science-fiction mint oktatási eszköz

Abstract

„Science fiction is concerned with not yet topical or not yet discovered problems, to which it offers rational solutions. Or, conversely, we can also say that science fiction is concerned with topical and already discovered problems and it offers non-existent yet rational solutions to them”, Margit S. Sárdi claims following Stanislaw Lem's views. (S. Sárdi, 2013, 32.) The exciting questions related to genre theory mostly reflect on the operation of the society of a given era, which, in turn, is mostly related to technological changes. My presentation aims to answer the following questions: Is there a place for the genre of science fiction/speculative fiction in the classroom? Is it worth teaching this relatively recent, highly flexible, hitherto not really appreciated genre? If yes, what are we supposed to explore and bequeath to further generations? How could this type of texts be used to make us face the most important issues of our time? In my opinion, these latter are: To what extent is the operation of the institutions of the society determined by the economy or industrial conditions? To what extent can inequalities in the society further increased? What are the reasons of the climate catastrophe? How are questions related to immigration-emigration, terrorism, colonization and gender issues approached by science fiction authors?

Populáris szövegek az oktatásban

Az olvasóvá nevelés, az olvasás megszerettetése érdekében folytatott pedagógiai, oktatáspolitikai küzdelmek aktorai az olvasás „eljárási” (milyen módszerekkel lehet a szövegértést fejleszteni: olvasási stratégiák és didaktika témaköre) és „anyagi” (az ún. „nyugati műveltségismény” archívumából milyen szövegeket érdemes tanítani: a kötelező irodalmak témaköre) kérdéseit igyekeznek újragondolni.¹

A kötelező irodalmak körüli viták középpontjában a diákok *olvasástól való elidegenedése*², ill. az örömolvasás³ megszűnté fölötti kétségbeesés áll, melyet ún. közös- és/vagy kölcsönös olvasmányokkal, ezen belül is főként iskolán kívüli, populáris szövegek olvasásával kívánnak orvosolni: „A 12-13 éves kortól 15-16 éves korig tartó serdülőkor az egyik legmeghatározóbb időszak az olvasóvá válás folyamatában. Ez az életkori szakasz a *pszichikus fejlődés* szempontjából ugrásszerű változásokat eredményez... Az ilyen korú gyerekek érdeklődése a korábbiakhoz képest jelentősen megváltozik: az olyan könyvet tartják értékesnek, amelynek *cselekménye és lélektani problémái meglepőek és*

¹ Mindezek mögött/fölött vezérelvként leginkább a „hasznosság” ill. fedőnévként a „képességfejlesztés” neoliberális parancsa bújik meg, mely „a későkapitalizmus realitásához igazodó szubjektumok nevelésében érdekelt, a tanításban a hasznosságra, nem pedig az ízlésre, a kifinomult etikai mérlegelésre, az igazság, a logikus következtetés, a boldogságra való készség és hasonló derék, polgári humanista célokra törekedett. A neoliberális ideológia felől érthetetlen, mi szükség elmélyülni irodalmi szövegekben.” SIPOS Balázs: *Esterházy, a programozó* = Műút [online] 2017. július 18. [2019. 03. 08.] URL: <http://www.muut.hu/archivum/25241>

² „Valószínűnek tartom többek között azt, hogy amit mint „kevesebb olvasást” vagy „az olvasás háttérbe szorítását” szoktunk azonosítani, amögött – legalábbis részben – megváltozott olvasási és gondolkodásbeli stratégiák állnak.” FENYŐ D. György: *Hogyan olvasnak a fiatalok?* = Gyermeknevelés, 3. évf. 1. sz. 2015. 60.

³GOMBOS Péter: *A kortárs gyermekirodalom és az irodalomtanítás* = Árkadia [online] (6) (2011) [2019. 03. 08.] URL: http://www.arkadia.pt.e.hu/magyar/cikkek/gombos_kortars_gyerek

mozgalmasak; jellemábrázolása kidolgozottabb, a kifejezései egyértelműek, világosak, a megoldása csattanós, és sok benne az ellentét.”⁴ Megoldási javaslatként a „kortárs irodalom”, a „kortárs ifjúsági regények”, a „populáris irodalom”, a „zsáner-irodalom” és a „lektúr” váltak a legelfogadottabb hívószavakká: „Miért ne csak klasszikusokon, az idő által igazolt, közmegegyezés szerint értékesnek tartott, kanonikus műveken tanítsuk az irodalmi ismereteket és kompetenciákat? – kérdezi például Arató László – ..., mert sok lektúr és főleg sok ifjúsági regény éppen azért népszerű, mert a diákok könnyebben létesítenek személyes azonosuláson alapuló kapcsolatot hőseikkel, mert úgy érzik, a bennük ábrázolt világhoz, a bennük szereplő alakokhoz több közik van.”⁵ Ezen újabb törekvések olykor még science-fiction (a továbbiakban SF⁶) regényeket is beemelték volna az oktatásba (pl. Lois Lowry: Emlékek óre; Suzanne Collins: Éhezők viadala, Dan Simons: Hyperion) elismerve Darko Suvin megállapítását: „... nemcsak az emberi és emberiesítő alapkíváncsiság szüli az SF-et. Ez a műfaj azon kívül, hogy irány nélküli kutatás és pontos jelentés nélküli jelentéstani játék volt, mindig azzal a reménnyel párosult, hogy az ismeretlenben talán fel lehet lelni az ideális környezetet, törzset, államot, intelligenciát vagy a Legfőbb jó valamelyik aspektusát.”⁷

Írásomban amellet szeretnék érvelni, hogy a populáris zsánerek közül az SF, azon belül a „kortárs SF”, még szorosabban a „kortárs magyar SF”, egészen közről pedig a „kortárs magyar SF kispróza” is lehet olyan értékes középiskolásoknak szóló szövegegyüttes, mely az irodalomtanító közösség figyelmére érdemes.⁸

Az SF és a műfajelméleti dilemmák

A műfajok mibenlétének kérdéséhez időről-időre visszatér az irodalomelmélet: a műfaj „azonos formával, művészi törekvéssel vagy technikával jellemezhető alkotások csoportja más, csak irodalmi alkotásokra vonatkozó diskurzus szóhasználatával azonos (vagy nagyban hasonló) kommunikációs célú szövegfajták csoportja, amelyeket az olvasók azonos (vagy nagyban hasonló) módon olvasnak. Egészében a műfaj alapvetően egy műtartalom kifejezésének formája, többé-kevésbé kodifikált szabályoknak megfelelően... Ilyen értelemben műfaj a regény, a novella, az eposz és az elégia; a sci-fi nem az. A sci-fi: tematika.”⁹ Az ún. zsánerek/alműfajok¹⁰ szintén elvárásai

⁴ MANXHUKA Afrodita: *Aktualizált klasszikusok, avagy a legújabb populáris regényekben rejlő pedagógiai lehetőségek* = Iskolakultúra, 26. évf. 6. sz. 2016. 68.

⁵ ARATÓ László: *Védőbeszéd a ponyvairodalom mellett* = Könyv és Nevelés, 18. évf. 2. sz. 2016. 29.

⁶ Az SF, tudhatjuk meg Gary K. Wolfe-tól, – ellentmondásos rövidítés, melyet a zsurnalisztikus sci-fivel szemben kezdtek el használni a science-fiction közösségekben, bár mégkevésbé sikerült definiálni, körbe határolni. Az SF hol a 'science-fiction' rövidítése, de a 'science fantasy', a 'spekulatív fikció' vagy a 'strukturális fabuláció' kifejezéseket is értik alatta. Először Judith Meredith használta Asimov javaslatára, aki a 'science' előtagot túl korlátozónak tartotta. Vö: Gary K. WOLFE: *Theorizing Science Fiction: The Question of Terminology* = Andy SAWYER – Peter WRIGHT (szerk.): *Teaching Science Fiction*. Palgrave-Macmillan, New York, 2011.

⁷ Darko SUVIN: *A science-fiction műfaj poetikája* = Helikon, 18. évf. 1. sz. 1972. 45. Suvin az utópiáról szóló diskurzusokat összeköti a „lehetséges világok elméletével” is. A témáról bővebben magyarul: BÁCS Gábor: *Lehetséges világok* = Kellék, 27-28. sz. 2005. 135-140.

⁸ A befogadói oldal érdeklődésére épülő szemlélet már a tanárképzésbe is beemelné a sci-fi/fantasy/fantasztiikum tanítását „... a leendő magyar szakos tanároknak égető szükségük van arra, hogy időben megtanulják ismerni és értékelni azt az irodalmat, amelyet tanítványaik oly nagy és növekvő számban olvasnak.” S. SÁRDI Margit: *A tudományos-fantasztikus irodalom tematikája* = Magyar Sci-Fi Történeti Társaság oldala [online] é.n.) [2019. 03. 08.] <https://sites.google.com/site/scifitort/tanulmanyok/s-sardi-margit-a-tudomanyos-fantasztikus-irodalom-tematikaja>

⁹ S. SÁRDI Margit: *Műfaj-e a sci-fi?* = Szépirodalmi figyelő, 12. évf. 1. sz. 2013. 28-29.

horizontokat kialakító, értelemképzési javaslatokat nyújtó, hosszabb-rövidebb életű jelentéstani mezők, címkék, „olyan képlékeny és ingatag konstrukciók, melyek írók, producerek, terjesztők, marketing-szakemberek, olvasók, rajongók, kritikusok és más diszkurzív szereplők kijelentéseinek és gyakorlatának interakciója nyomán keletkeznek.”¹¹

Gary K. Wolfe az SF problematikáját vázoló frissebb írásában felidézi egy 1986-os gyűjtését, melyben 33 db. egymásnak gyakran ellentmondó SF-definíciót szerepeltetett, alig két évtizeddel később pedig – írja – még mindig könnyedén össze lehetne gyűjteni két vagy három tucat újabb meghatározást, hogy a zavar nagyobb legyen, mint valaha.¹² Úgy tűnik, az SF „nehezebben körülírható, mint bármely más prózai diskurzusforma.”¹³ A definíciók egyik csoportja állhatatosan műfajnak, a másik csoportja a lazább fogalmi kerettel bíró zsánernek tekinti az SF-t, a harmadik csoport tematikának. A szövegegyüttes differentia specificájaként hol a „realitásigényt”, hol a korabeli olvasó tapasztalatától eltérő világ megmutatását, hol a „tudományosságot”, vagy „az új technológiákhoz kapcsolódó utopisztikus elvárásokat és félelmek megjelenítését”¹⁴, hol a „racionalitást” emelik ki; miközben elnevezik az „ötletek irodalmának”, a „jövő előre jelzésének”, „a következmények irodalmának” illetve a „társadalom és tudomány kölcsönhatását” bemutató irodalomnak. James E. Gunn szerint az SF *a változások irodalma*: azon irodalma gyűjteménye, melyek a való világ emberein végbement változások hatásait mérlegeli akár a múltba, akár a jövőbe vetítve, akár egy teljesen más világba... a leggyakrabban olyan társadalmi vagy technológiai változásokról van szó, melyek az egész civilizáció, emberi fajt veszélyeztetik.¹⁵

A meghatározást tovább bonyolítja, hogy az SF úgy viselkedik, mint egy poetikai kisgömböc: képes bármilyen más zsánert/elbeszélésformát (krimet, thrillert, romantikus történetet, mesét, értekezést stb.) magába kebelezni, applikálni. A definíciók többsége abban nagyjából egyetért, „hogy az SF *spekulatív prózairodalom*. Spekulatív abban az értelemben, hogy *túllép az észlelés és a közvetlen tapasztalat határain*, nem az „itt és most”, hanem a „mi lenne, ha” világával” foglalkozik.¹⁶

A definiálási küzdelmek okozta kiábrándultság mindenesetre mára odáig juttatta a kutatást, hogy szinte modortalanságnak, episztemológiai felfuvalkodottságnak, sértő kirekesztési eljárásnak hat egy tapasztalati halmaz megnevezése. Az SF Paul Kincaid szerint így nem is egy dolog, hanem „számos

¹⁰ Az alszánerekről rövid pontos ismertetőt Seps László írt pár éve magyarul. SEPSI László: *Műfajok határok nélkül* = Magyar narancs [online] 2013/51. [2019. 03. 08.] URL: <https://m.magyarnarancs.hu/konyv/mufaj-hatarok-nelkul-87989>

¹¹ Marc BOULD és Sheryll VINT, Idézi: John RIEDER: uo. A műfaj meghatározásáról mint hatalmi aktusról magyar viszonylatban Szélesi Sándor értekezik alaposabban itt: SZÉLESI Sándor: *A sci-fi magyar útja* = Várad. 17. évf. 5. sz. 2018. 87-93.

¹² Vö: Gary K. WOLFE: *Theorizing Science Fiction: The Question of Terminology* = Andy SAWYER – Peter WRIGHT (szerk.): *Teaching Science Fiction*. Palgrave-Macmillan, New York, 2011. 39.

¹³ H. NAGY Péter: *Imaginárium* = Szépliteratúrai ajándék 1. évf. 2-3. sz. 130.

¹⁴ TÖRÖK Ervin: *A sci-fi és Jules Verne* = FÜZI Izabella – TÖRÖK Ervin: *Elbeszélés a tömegkultúrában* [online]

Pécs, (Elektronikus jegyzet) (é.n.) [2019. 03. 08.] URL: http://www.jvypk.hu/mentorhalo/tananyag/Elbeszeles_kesz/4_lecke_a_scifi_s_jules_verne_tudo_mnyos_fantasztikum_s_szrakoztats.html

¹⁵ Vö: James E. GUNN (szerk.): *The Road to Science Fiction. Volume 1: From Gilgames to Wells*. The Scarecrow Press, Lanham, 2002. VII.

¹⁶ ERDEI Pálma: *Észjáték vagy csodavárás: A Science Fiction jelenség szociológiája*. Budapest, 2003. (Disszertáció) 16.

dolog – jövőbeli környezet, csodás gépezet, ideális társadalom, idegen lény, csavar az időben, csillagközi utazás, szatirikus perspektíva, a történet egy sajátos megközelítése, bármi, amit keresünk, ha a science fictiont keressük, itt szembetűnőbb, ott rejtettebb –, melyek kombinációk végtelen sokaságában fonódnak össze.”¹⁷

Jelen tanulmány az SF-et tematikának tartva a következő megközelítésmóddal ill. meghatározással rokonszenvezik és tartja szem előtt: „A tudományos-fantasztikus irodalom ma még nem létező vagy föl nem ismert problémákkal foglalkozik, s azokra racionális megoldást kínál vagy fordítva, létező, fölismert problémákkal foglalkozik, s azokra nem létező, de racionális megoldást kínál”¹⁸.

Az SF-propagandától a kritikai SF-kutatásig

Az SF az irodalmi mezőben egyre tekintélyesebb helyet foglal el: a szubkulturális milióból az ún. gettóból¹⁹ – főleg az amerikai²⁰ blockbustereknek, filmsorozatoknak és játékoknak köszönhetően – is kijutott már. Az ún. akadémia világa is jó ötven éve foglalkozik vele, s egyre inkább belátják, hogy az *alternatívák irodalmaként* alkalmas ad a *szemléletváltásra, korlátaink felismerésére, a társadalomkritikára, kritikai gondolkodásra, a szépségsziszte gyakorlatára*²¹, s hogy legnagyobb ereje *szubverzív, emancipatorikus* potenciáljában rejlik. A lehetőség ellenére azonban az SF gyakran csak látszatkritikai tevékenységet fejt ki, vagy azt sem, s valójában a fennálló gazdasági-társadalmi rend ideológiai szöcsöve, strukturális bűneinek elfojtója, feszültségevezetője: „A tudományos-fantasztikus irodalom – így Geoff Ryman SF-író –, különösen kommersz válfaja, a múltat kopírozza a jövőre, hogy kényelmesen szórakoztatóvá tegye. Szerinte a jövő épp olyan lesz, mint a múlt izgalmasabb részei, csak jobb játékokkal.”²² Az SF-et népszerűsítő előadók kedvtelve hangoztatják az alapigazságot, miszerint az SF az *ötletek irodalma*, ami felfedezi, inspirálja a jövőt, figyelmeztet-felkészít veszélyeire, ami a tudomány és a technológia segítségével lehetővé teszi majd egy jobb jövő létrejöttét²³, miközben a jelen problémáit figyelmen kívül hagyják: „...sci-fi-k fedik el társadalmaink konfliktusait – mutat rá András Csaba

¹⁷ Idézi John RIEDER: *Meghatározzuk-e az SF-et vagy sem? Műfajelmélet, SF és történelem* = Apertúra [online] 2015. tavasz-nyár. Ford. Benczik Vera. [2019. 03. 08.] URL: <http://uj.apertura.hu/2015/tavasz-nyar/rieder-meghatarozzuk-e-az-sf-et-vagy-sem-mufajelmélet-sf-es-tortenelem>

¹⁸ S. SÁRDI Margit: *Műfaj-e a sci-fi?* = Szépirodalmi figyelő, 12. évf. 1. sz. 2013. 32.

¹⁹ PINTÉR Károly: *Álmok a gettóból: A science fiction rövid műfajtörténete* = Magyar Narancs [online] 2012/39. [2019. 03. 08.] URL: <https://m.magvarnancs.hu/konyv/almok-a-gettobol-81826>

²⁰ Külön fejezet igényelne az SF-irodalom és irodalomkutatás angolszász dominanciája, a mód, ahogy gyarmatosítják a nemzeti/kisebbségi SF-irodalmak mezejét: „...amerikai és angol szerzők – fakadt ki már a hetvenes évek végén a svéd SF-monográfus – elárulják tökéletes tudatlanságukat mindarról, ami saját hazájukon kívül történik, mintha saját világukon kívül nem létezne más”, vagy: „európai országok sci-fi szemetet importálnak”. Vö: LUNDWALL J. Samuel: *Holnap történt.* (Metagalaktika 7.) Kozmosz, Bp. 1978. (Epub) A kérdés tárgyalása messze vezet, a vilárendszer-elmélet és a világirodalom-fogalom összefüggéseinek vizsgálatához, a centrum-félperiféria-periféria, ill. a gyarmatosítás-öngyarmatosítás kérdéseire.

²¹ TÓZSÉR János: *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről.* Kalligram. Bp. 2018.

²² Geoff RYMAN: *Levegő.* Delta Vision, Bp. 2007. 5.

²³ Etienne AUGÉ: *Why our world needs science fiction?* = TEDx Talks [online] [2019. 03. 08.] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FJkixvgJqsY>

ideológiakritikájában – egy közelgő globális ökológiai katasztrófa az egész emberiséget egységbe szervező erejére hivatkozva.”²⁴

Az efféle általam SF-propagandának nevezett attitűd a technológiát-tudományt-jövőt egy csomagba pakolva, ezek történelmi-társadalmi-politikai viszonyokba való ágyazottságát figyelmen kívül hagyva, ígér megváltást, jellemzően egy olyan történelmi állapotot vetítve elénk, „melyben a technológia²⁵ áldásainak következtében fognak megoldódni a társadalmi és anyagi egyenlőtlenség, az ökológiai katasztrófa, a bér munkával járó elidegenedés, továbbá a világ végső megismerésének stb. korszakos problémái.”²⁶ A középiskolai SF-olvasást/értelmezést érdemes lenne a technofób diskurzusokat elkerülve társadalomkritikai/ideológiakritikai gyakorlattá is tenni.

A science-fiction magyarországi olvasói

Az igazán nagy írók, Darko Suvin szerint képesek a társadalom átfogóbb, szélesebb csoportjait is megszólítani. Az SF-művek zöme ugyanakkor, teszi hozzá, leginkább a középosztályt célozza meg, azon belül is – a rendelkezésre álló kevés adat alapján – a 13 és 25 éves korosztályt.²⁷ Eme középosztály magyarországi (elsősorban felső-tagozatos és középiskolás) olvasóiról még keveset tudni. Kamarás István olvasáskutató az itthoni olvasói ízlés-struktúra, olvasói-élményvilág palettáján a „sci-fi élménykört” leginkább az férfiak élményvilágához, korosztályilag pedig inkább a tizenévesekhez sorolta.²⁸ De lássuk az adatokat!

A Tanulási Eredményeket Vizsgáló Nemzetközi Szövetség kilencvenesévek eleji 9-14 éveseket²⁹ vizsgáló reprezentatív felmérésében (hogyan egy nemzetközi példával indítsunk) meglepően magas számokba botlunk: A „Milyen gyakran olvas sci-fit” kérdésre *30%-uk válaszolta, hogy hetente vagy havonta*. A lányok 31%-a, a fiúk 21%-a viszont soha nem vett a kezébe ilyen könyvet. (A legmagasabb arány ekkoriban a humoros könyveké, a sporté, a kalandkönyveké és természetkönyveké volt).

Időrendben a következő, egy 2003-as magyarországi felmérés³⁰: néhány Újbudai középiskola 13-14 éves korosztályának olvasási szokásait firtató kutatás jóval alacsonyabb érdeklődést mutatott ki pl. az utóbbi hat hónapban olvasott-SF-ök vonatkozásában. *A válaszolók alig 10%-a olvasott SF-t, kedvenc könyvének 7,7% adott meg SF-művet*. (Összehasonlításképp ekkor a Harry Potter 30%-on állt) A lányok: Lois Lowry: Emlékek őre c. regényét favorizálták,

²⁴ ANDRÁS Csaba: *Ideológiák a trópusokon: Retorikaelméleti esettanulmányok a természet diszkurzív alakzatának ideológiai jelentőségéről*. Pécs, 2017. (Doktori értekezés) 123.

²⁵ „Mi van – veti fel Lasch -, ha a technológiai fejlődés mögötti impulzus (bár nem szükségszerűen a tudományos kutatás mögötti) magában véve patológikus? Mi van, ha az a drive, amely azt célozza, hogy teljesen függetlenné tegyük magunkat a természettől, sohasem éri el a célját, s abból a tudattalan kísérletből ered, hogy helyreállíthassuk az onnipotencia infantilis illúzióját.” Christopher LASCH: *The Minimal Self*. Pan Books, London, 1985. 222.

²⁶ BORBÉLY András: *Kivel szolidarizálok?* (online-poszt) (Utolsó letöltés dátuma: 2019. 03. 07.) URL: <https://www.facebook.com/borbely.andras.7/posts/10157047987959700>

²⁷ Horst PUKALLUS: *An Interview with Darko Suvin: Science Fiction and History, Cyberpunk, Russia = Science Fiction Studies* [online] 54/2, 1991. július [2019. 03. 08.] URL: <https://www.depauw.edu/sfs/interviews/suvin54.htm>

²⁸ KAMARÁS István: *Olvasásügy*. Iskolakultúra, Pécs, 2005. 160-161.

²⁹ NAGY Attila: *Hol terem a jó olvasó? Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat eredményeiről = Magyar pedagógia*, 94. évf. 3-4. sz. 1994. 231-252.

³⁰ NAGY Attila: *Változás vagy folytonosság, avagy új/régi olvasók Új-Budán? = Új Pedagógiai Szemle*, 56. évf. 1. sz. 2006. 24-47.

a fiúk elsősorban a Star Wars-univerzumot emlegették, Jules Verne-t és szintén az Emlékek őreit.

Ugyancsak 2003-ból van reprezentatív (bár a korosztályi, s így az általános iskolások, középiskolások felbontását mellőző) adatunk is: az MTA Szociológiai Kutatóintézetének a 14–70 éves népesség olvasási szokásiról³¹ szóló felmérésben *23%-on szerepel az SF-tematika*. Az elemzés őket az „*intenzív, sztori-keresők (történetcentrikus)*” olvasók közé sorolja.³²

Nagy ugrással 2012-be kerülve egy részadat áll a rendelkezésünkre³³, ahol ráadásul a „*fantasztikus művek*”³⁴ egészére kérdeztek rá. E kategóriát a 14–18 évesek elsőpró mértékben kedvelik: *a fiúk 48%-a, a lányok: 39%-a*. „*Figyelemreméltó volt az is, hogy míg a vámpíros könyveket nagyjából hasonló arányban kedvelik a két nem képviselői (28–29%), addig a „fantasztikus irodalom” már inkább fiúsnak mondható. Ám korántsem olyan nagy a különbség (48,5%–39,5%), mint amilyen 20–25 éve vagy még régebben lehetett.*”³⁵

Az SF-olvasás szempontjából elégedettebbek lehetünk a 2017-es felméréssel.³⁶ A 3–18 év közöttiek vizsgáló reprezentatív kutatás már sok műfaji kategóriát használ: *az SF kedveltsége kicsivel 10% fölött áll* átlagban (a legmagasabb a kalandregény: 27%; szórakoztató: 26, 25%; fantasy: 17, 33%). Éves felbontásban azt látjuk, hogy alsó tagozatban még nem olvassák az SF-t (2,21%), felső tagozatban ráfordulnak (13, 9%), *a középiskolában pedig már egyértelműen kultiválják: 22,38% szereti és olvassa ezt a tematikát*.

Ugyanitt meg kell még említeni Pintér Bence nem reprezentatív, leginkább magát a fantasztikum 18 év feletti olvasóit és azok szokásait általában megcélzó felmérését³⁷: a válaszadók (1476 fő) 82%-a jelölte meg a sci-fi témakört kedvencének, szemben a fantasztikum (fantasy: 78%, weird: 28%) egyéb alfajaival.

Mint láthatjuk az SF-tematika kedveltsége megemelkedett, és a hagyományos „*csak a fiúk olvasnak ilyesmit*”-felfogás is kezd háttérbe szorulni. Az SF-fel való korai, pozitív találkozás azonban meghatározó lehet a későbbi

³¹ GYENES Edina: *Olvasási szokások*. Magyar Művelődési Intézet. MTA Szociológiai Kutatóintézet. Bp. (Találkozások a kultúrával 5.) 2005. 50.

³² Uo. 57.

³³ GOMBOS Péter – HEVÉRNÉ Kanyó Andrea – KISS Gábor: *A netgeneráció olvasási attitűdje – 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai* = Új Pedagógiai Szemle, 65.évf. 1-2. sz. 2015. 59–62.

³⁴ „Meg kell jegyeznünk – magyarázzák a szerzők –, hogy irodalomelméleti szempontból nem pontos tipológia alapján adtuk meg a lehetőségeket (az általunk megadok műfajok között előfordulhattak átfedések). Mindezt azért tettük így, mert a diákok gondolkodás nélkül megadhatták a választ, nem kellett műfajelméleti problémákkal szembesülniük. Például, hogy a vámpírregény vagy épp a fantasy fantasztikus irodalom-e. További gondot okozhatott volna, hogy a „fantasztikus irodalom” terminus hagyományosan mást jelöl itthon és az angolszász irodalomban. Az egyre népszerűbb disztópiát mint műfajt pedig azért nem adtuk meg, mert a kortárs antiutópiák szinte mindegyike legalább még egy regénytípus sajátosságait hordozza (leginkább „szerelmes-romantikusak”, illetve „fantasztikusak”), ráadásul az elnevezés sem elég közismert még, s ez is nehezítette volna a választást.” Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ GOMBOS Péter: *A digitális generáció olvasási szokásai – a 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai* FSzEK [online] Bp. 2018. [2019. 03. 08.] URL: file:///C:/Users/%C3%81ron/Downloads/gombos_peter_-_a_digitalis_generacio_olvavasi_szokasai.pdf

³⁷ PINTÉR Bence: *Egy seregnyi fantasztikus olvasó - A nagy fantasztikus felmérés 2017 = Spekulatív Zóna* [online] [2019-03-08] URL: <https://spekulativzona.blogspot.com/2017/12/egy-seregnyi-fantasztikus-olvaso-nagy.html>

olvasási szokások szempontjából. Épp ezért megfontolandó Margitay-Becht András észrevétele: „Ha valaki ismeri a tudományos-fantasztikus irodalmat, tudja, hogyan kell megérteni és befogadni az adott világ alapfeltevéseit. Az első ilyen mű olvasata azonban nehéz, hiszen az olvasó még nem rendelkezik a műfaj ismeretével. Ezért ritka például, hogy valaki felnőtt fejjel kezdjen el sci-fit olvasni.”³⁸

SF-szövegcsoporthok mint vitaindító, gondolatébresztő alkotások

A következő szövegek csoportosítását a mai kor társadalmának tízenévesek számára is releváns problémái mentén alakítottam ki a 2014 és 2018 évek között megjelenő hazai SF rövid prózáiból. A csoportosítás önkényes (terjedelmi okokból sok egyéb izgalmas téma kimaradt: pl. marginalizált csoportok megjelenése az SF-ben, szexualitás/gender-kérdések a jövőben; a természet megjelenése az SF-ben, párkapcsolatok a jövőben, klímakatasztrófák stb.) és nem reprezentatív: hozzáférés és idő hiányában sok fontos-értékes szerző kimaradt. Afféle ugródeszkaként azonban alkalmasak különböző dilemmák megvitatására.

(*Szemléletmód váltás*) A szemléletváltás pedagógiájának lényege, annak tudatosítása, hogy a körülöttünk lévő világ, társadalom, normák stb. nem maguktól értetődők, vagy pláne „természetesek”, hanem vagy saját perspektívánk vagy saját, de még többször mások érdekei által meghatározottak. Ilyen vizsgálható szöveg lehet Haklik Norbert *A padláslakója*.³⁹ A szöveg olyan, mint egy fiatalkori Bradbury-írás, annak is a tragikum nélküli bájos változata: se világvége, se mélylélektani kérdések, se súlyos társadalom-kritika nem akarják beszakítani az íróasztalt. A kócos földi kisfiú és a háromszemű marslakócska titkos esti játékáról szóló novellinó egy egyszerű szemléletváltó trükkel/csattanóval mutat rá, hogy mindenki (minden faj) a saját előítéleteinek a rabja.

De ide tartozhat Fedina Lidia *Egészen apró változás*⁴⁰ c. novellája, melyben egy hosszú, évődő kihallgatás fültanúiként, a kíváncsiságunkat ügyesen felkeltve, az információéhségünket fokozatosan kielégítve ismerhetjük meg egy elképzelt jövő lényeinek életét, törvényeit, tudományuk állását. Hallhatunk három-dimenziós jegyzőkönyvről, letölthető emlékekről, egy Mátrix 104-es úrjachtról, robotokról, Tudatmódosító-ellenes Ligáról, időátlépésről, időszennyezésről, időörökről, de még ún. biolényekről is, akikről kiderül, hogy tk. emberek. Az időparadoxon játékba hozásával lassan derül fény arra, hogy az egyre rejtélyesebb és mulatságosabb párbeszéd egy alakváltoztató sárkány és egy testet ölteni képes mesterséges intelligencia között zajlik.

(*Társadalom-, rendszerkritika*) Az egész mai, a tőke logikájának alávetett, az egyenlőtlenségre épülő, késő kapitalista világ működésére kérdez rá Csejk Miklós *Lángoló falak a kapszulám körül* c. elbeszélése.⁴¹ A 2045-ben játszódó történet talán túl sokat is akar markolni: egyszerre a kyber-világ kritikája és Facebook-reflexió, a Feltétel Nélküli Alapjövedelem gyakorlatával eljátszó gondolat kísérlet és a kizsákmányolás-forradalom dinamikáját leíró valóságábrázolás; egyszerre a Mátrix világára hajazó disztópia és egyszerre az SF utópikus küldetését megidéző kiáltvány. Ilyen direkt kitétekkel: „... meg akarjuk-

³⁸ MARGITAY-BECHT András: *Játékkal tanulni: Számítógépes játékok használata az oktatásban* = Könyv és Nevelés. 15. évf. 1. sz. 2014. 102.

³⁹ HAKLIK Norbert: *A padláslakó* = Galaktika Light. 2017. 34-35.

⁴⁰ FEDINA Lidia: *Egészen apró változás* = Galaktika, 36. évf. 299. sz. 2015.

⁴¹ CSEJK Miklós: *Lángoló falak a kapszulám körül* = SZÉLESI Sándor (szerk.): *Falak mögött a világ. SF-antológia*. Ad Astra, Bp. 2014. 211-230.

e teremteni az emberiség minden egyes tagjának az emberhez méltó életet azzal, hogy megszüntetjük az éhezést, szegénységet, nyomorúságot a Földön? Igen vagy nem. És persze enter.”⁴²

(*Neoliberalizmus: manipuláció-, fogyasztás-kritika*) Benkó Gábor *Tetőteraszokja*⁴³ egy kidolgozott, távoli jövőben játszódó, hard SF regényvilág modelljéhez/makettjéhez hasonlatos, ahol még sok más történet vár a megszületésére. A mostani sztoriban a jövőbeli technológiai toposzok (holoplakátok, lézer-reklámok, négylábon közlekedő hirdetőoszlop-drónok, ételautomaták, komptápok=komplett táplálékok stb.) kommercializált közegében az „Informálódási és Fogyasztás Kontroll Terep” nevű intézményé a főszerep. E világban minden fogyasztásra szánt árunak számít – védje akár az egészséget (VriDvon-védőitalok, Vprpo4-védőmaszkok, GeRRho-komptápok), akár a megismerőképeséget (Tényörvény Kultvitamin, a tájékozott fogyasztók csatornája), és minden eladás mögött szakértők állnak (ténymérnökök). A kínálat-kereslet zökkenőmentességét a megrendezett csatajelenetekkel operáló, szándékosan betegségeket terjesztő és azokat kontrolláló, az erőszakos halált minimumra csökkentő média uralta világ a mai neoliberális világ enyhe szatírája.

Hasonlóan kritikus Fekete Imre *Akku* c. novellája⁴⁴. A transzhumanizmus (és némileg a kapitalizmus) kritikájaként is olvasható szöveg, a fejlődés, az evolúció és a tökéletességet teremtő technológia ideológiáját kérdőjelezi meg. Egy olyan világot bírál, mely a fizikai létet szenvedésmentessé teszi (minderre ott a „Teljes Körű Biológiai Fenntartó Egység” beépített chipje, ami a társadalmilag már megvetett és önző cselekvésnek számító táplálkozást is kiiktatja), a mentális vagy lelki szférát – ha esetleg probléma van – utólagos korrekcióval/terápiával kezeli. A világ technológiája odáig ért, hogy az emberek egy terraformált bolygón élnek, mozgó járdák, robotpincérek és hasonló segítik az életet – a termelés, a munkamegosztás viszont a szokásos egyenlőtlenségeket mutatja (pl. egy elittagnak könnyen megvásárolható ékszer egy munkás évi bérének felel meg) leleplezve ezzel mindenféle technológiai optimizmust! Ha valaki, mint a novella csúcscselitbe tartozó hőse (akire a családja vigyáz), az evés/íz élményének eltűnte, no meg az egyre elidegenedettebbé váló élete miatt akar véget vetni az életének – a régi módszer szerint elzárják, megfigyelés alatt tartják – csak igen nagy ravaszsággal tudja elérni a célját.

Juhász Roland *iCity*-je⁴⁵ is izgalmas narrációs technikával előadott erős rendszer-szatíra: szoftverek által vezérelt életmód-fogyasztás figyelő programok, munka-szabályozó modulok és személyre szabott reklámok audiós szövegelezéseit (a novellában: a Hang), utasításait, tanácsait stb. hallhatjuk, ill. olvashatjuk. Ezeket keresztül ismerhetjük meg a főhős életét és a korát, közegét, amiben él. A személyre-szabott szolgáltatások lehetőségét ad absurdumig viszi az író, odáig, hogy már minden egyes keletkező gondolatát, érzését is ismeri a vevőnek/bérmunkásnak, s minden reflexivitástól igyekszik megfosztani őt, nincs hová bújni előle. A Rendszerben minden szabályozott, semmi szabadság/önálló döntési lehetőség nincs (a programok ébresztenek, mosdatnak, öltöztetnek, etetnek, foglalkoztatnak és a párválasztás sikerességét is kikalkulálják: ez a

⁴² ím. 230.

⁴³ BENKÓ Gábor: *Tetőteraszok* = JOBBÁGY Tibor: *Ellenpont*. Avana Egyesület, Bp. 2017.

⁴⁴ FEKETE Imre: *Akku* = JOBBÁGY Tibor (szerk.): *Új Galaxis antológia* 25. Kódex, Pécs, 2017.

⁴⁵ JUHÁSZ Roland: *iCity* = JOBBÁGY Tibor (szerk.): *Új Galaxis antológia* 23. Kódex, Pécs, 2015.

Cupido App), vagy ha van, minimális. Mindenki egy csavar vagy csavarhúzó-felelős a gépben, s a feladata, hogy az egész jól működjön. Ha mégsem működik, büntetni is képes, s akár egy koncepciós pert is, hipp-hopp, levezényel. Ismerős világ, sokszor megírt félelmek: a Nagy Testvér applikációk összessége, mindenről tud, mindig igazságos és szeret minket.

(*Társadalmi egyenlőtlenség*) Az egyenlőtlenség egészen konkrét ábrázolásaitól hemzseg a sci-fi irodalom, ennek újszerű megjelenítését képviseli Kolozsvári Zsófia *Titok* c. novellája⁴⁶. Az, hogy ki mivel zsarolható, vagyis hogy egy közösségben milyen tevékenység/tulajdonság számít tabunak, tiltottnak, szabályszegésnek, szégyellnivalónak stb. koronként, kultúránkként változó, s afféle jelzőfolyadékként a kíváncsi szemek előtt kirajzolhatja az adott társadalom szerkezetét. Épp ezért izgalmas gondolat a tabu szempontjából elképzelni egy jövőbeli társadalmat, mikro-történelembe ágyazva megmutatni a „titok” működését: a génmanipulációval tervezett gyerekek novellabeli világában a tökéletes testű emberek (gémák) és a kevésbé tökéletes, hagyományos/természetes szülést preferáló emberek (termik) külön kasztba tartoznak, egymással való érintkezésük szabályozott. Itt drukkolhatunk termi valóját rejtgető hősünkért (egy szláv jógaoktató nőért!), akit egy szörnyeteg géma (celeblány) zsarol és zsákmányol ki még jobban, mint szokás.

(*Történelmi ukróniák és geopolitika*) Az ukróniák vagy ún. kontrafaktuális művek a meg nem történt, de elgondolkodtató múltbéli lehetőségekről szóló megfontolások, az idővonalba belenyúlva olyan eseményeket mutatnak be, melyek különböznek az általunk ismertektől⁴⁷: elég sokszor egy eseményen változtatni, hogy aztán minden azt követő esemény ne vagy máshogy következzen be. Márki István *Öröksége*⁴⁸ a századelőbe nyúl bele (melyet csak egyetlen, a Nagy Háború követ) Nikola Tesla zsenijének segítségével. A novella egyik szereplője arról számol be, hogy miként került az 1900-as évekből 1955-be, s hogy időutazása miként „torzította el” (!) az 1900-as és a korábbi(!) éveket is: az 1898-as amerikai-spanyol háborúját például úgy módosította, hogy az amerikaiak veszítettek, akik így végleg elestek a későbbi politikai tényezővé válástól. A Nagy Háború bekövetkezett ugyan, de emiatt egészen más kimenetellel: a Monarchia felvirágzott, a Német Birodalomtól sem függve annyira, a német nyelv világnyelvvé vált (az USA és Franciaország német protekturátussá lett, a második hivatalos nyelve a német), Berlin lett a világ központja, az Egyesült Királyság elemeire hullott, Oroszországban leverték a forradalmat, a magyarok pedig végül a Magyar Királyságon belül éldegéltek. Mivel minden a múltban előidézett változás, az alternatív történelem megvalósítása - a jelen történetisége miatt A Történelem-ként lép fel, így ezek a „változások” a novella jelenben élő főszereplőjének, magától értetődők (nem is érti pl. hogy Amerika hogyan lehetne hatalmi tényező). A revizionista-felvilágosult monarchista ábránd még sok érdekes (technológiai) eltéréssel játszik, annyival, hogy akár egy nagyobb terjedelmű műre is igényt tarthatna.

⁴⁶ KOLOZSVÁRI Zsófia: *Titok* = SZÉLESI Sándor (szerk.): 2045: *Harminc év múlva. SF-antológia*. Ad Astra. Bp. 2015.

⁴⁷ A végtelen sok szakirodalommal rendelkező témakör egyik szakértője négy ukrónia típust különböztet meg: 1. ukróniával érintkező sci-fi; 2. ukronisztikus alternatív történelmi regény; 3. alternatív történetírás; 4. vallás-, kultúr- és politikátörténeti ukrónia. Vö: CZEGLÉDI András: *Ukrónia és vidéke* = 2000. 25. évf. 11. sz. 2013. 19-27.

⁴⁸ MÁRKI István: *Örökség* = Galaktika. 38. évf. 327. sz. 2017.

Trenka Csaba Gábor párhuzamos világban játszódó, alternatív története, a *Kisvárdai sejkje*⁴⁹ egy vándorló-hajléktalan, ezer mesével teli bölcs-sejk én-elbeszélésének köszönhetően bomlik ki előttünk (ez csak a végén derül ki), s egy jó elbeszélésnek megfelelően, a célja felé magabiztosan haladó, fő történeten kívül rengeteg apróbb eseményről is tudomást szerzünk: egy mikro-eseményen keresztül egy izgalmas, összetett világ sejlik fel előttünk. Ebben a párhuzamos univerzumban, a „poétikus történetírás” törvényei működnek: iszlám dominanciájú világában az iszlám időszámítás szerint 1421-ben (a „mi” világunkban ez, 2000-et jelent) zajlanak az elbeszélte események, de korábbi jelentős történésekről (pl. két algériai-török háborúról) is értesülünk. (Valamikor az 1460-as évekből emlékszik vissza mindenre az immár öreg hős, de erre csak következtethetünk). Kisvárdán iszlám-magyar közösség él (mikor, miért, hogyan alakult ez így ki pontosan, nem tudni – de nem is érdekes), a nevek beszédesek: Khaldeusok utcája, Abu Abbasz szentély, II. Ramszesz tér stb., Horváth Mirjam, Marosi-Kun Hasszán, Lakatos Omar, Kiss-Kovács Abdullah. A magyar, muszlim, cigány együttélés békésnek mondható, az emberek összejárnak vallástól függetlenül, a kereszténységet temetik ugyan, de még vannak, akik élük-gyakorolják (nem a vallási életen van a hangsúly, nem is mond értékítéletet fölöttük), és a cigányság a legszegényebb réteg. A technológiai szintjük kevésbé fejlett: a városkában akadnak harci kocsik, és néhány működésképtelen tűzoltóautó, petróleumlámpával világítanak az utcán, a tevépiac nyüzsgő, nincs számítógép vagy internet, de a sci-fi antológiák, magazinok a virágkorukat élik. Ebben a közel-keleties közegben izgulhatunk, drukkolhatunk a kamaszhősöknek, különösen a mesélő ifjú énjének, aki imádja a fantasztikus történeteket (ezekből a fiktív, magával ragadó nyelvezetű ponyvaka-landokból is olvashatunk többet a novellába építve!) és akit élete első szerelme, udvarlási kísérlete végzetes bajba sodor. A láttató, sok színnel és még több finom ötlettel (pl. az Óskori Szentek Gyülekezete), utalással (a saját történetét is olvasta a mesélő) gazdagított novella egy percre sem téveszti el a ritmust, a hangszínt, s végül szinte minden zsánert (ukrónia, sci-fi, kalandtörténet, urban fantasy, kamasztörténet) levetve a hátáról autonóm műként záródik le.

(Bevándorlás) A realiztikus (disztópikus?) közeljövőben, *Az arabica ízében*⁵⁰ (2040 körül), az Európai Egyesült Államok idejében játszódó történet szerint egy Fal húzódik végig a jólét maradványain élő nyugati világ (ahol pl. olajjal világítanak spórolásképp, jegyrendszert működtetnek és napelem van mindenhol) és a káoszban élő, éhező, kiszolgáltatott keleti világ között. Ez utóbbiból kétségbeesettek milliói próbálnak illegálisan vagy legálisan átjutni a túloldalra, ahol szintén kétségbeesetten próbálják ugyanezt megakadályozni. A Fal hol máshol húzódhatna keresztül, mint Szegeden. A magyar uniós ösztöndíjas diplomata-tanonc, Alma (a cselekmény egyik fő szálának hőse), magyar diplomatatársai és szeretője, valamint az illegális bevándorlást megkísérlő Miklós sorsa (a cselekmény másik fő szálának hőse) lassan tárul fel az olvasó előtt. A szöveg késleltetve ad számot a kataklizma részleteiről is: gigantikus napkitörés következményeként káosz alakult ki világszerte, fanatikusok felrobbantották a legfontosabb szervereket, kitört a drogháború, Kína hamis adatokra épülő gazdasága összeomlott, a Golf-áramlat megszűnt,

⁴⁹ TRENTA Csaba Gábor: *Kisvárdai sejkje* = SZÉLESI Sándor (szerk.): 2045: *Harminc év múlva. SF-antológia*. Ad Astra. Bp. 2015.

⁵⁰ LŐRINCZY Judit: *Az arabica íze* = Galaktika 34. évf. 284. sz. 2013.

India atomot dobott Pakisztánra, New York gátjai felszakadtak, a Tisza kiszáradt stb. A mindent tudó elbeszélő ráérősen, részletekbe menően mutatja meg mind a két oldal életét, s sejtetve közelíti egymás felé a két hős életének előzményeit is. A narrációt időnként hivatalos bevándorlási kérelmek (ill. azok elutasításai) szakítják meg, egészítik ki.

(Az *IKT-eszközök, új technológiák hatásai*) Brandon Hackett, alias Markovics Botond *Életjátékja*⁵¹ extrapolációja a ma is ismerős cyberbullying-szexuális zsarolás/zaklatás témakörének: „Petrát egy szerdai napon hekkelték meg” – kezdi a novella, hogy az önreprezentációs közösségi oldalak mélybugyraiba vezessen valamikor 2050-ben. A novum a virtualitás szinte totálissá tétele: a diákok agyi (tarkóba ültetett) implantátummal még több időt töltenek virtuális terekben, így pl. a Virtuális Gimnáziumban is, ahol bárki bármilyen avatar formájában feltűnhet. (Egy tanár a Harry Potter univerzumból ismert McGalagony professzor képben tanít.) A szöveg míg elsősorban a magánszférába betörni képes technológia és a virtualitás világában kialakítható emberi viszonyok kritikája, a jövőbeli oktatásról (mesterséges intelligenciáról tanulnak, virtuális Balassi Bálint szavakat hallgatják, virtuális tereket terveznek) és globálisabb változásokról (pl. Mexikóban a kartellek már vízzel kereskednek) is elejt néhány ötletet.

Jó, ugyanakkor nem teljesen kidolgozott világban játszódó történet Demjén Zsófiáé, a *Recirk*⁵², nem várt és kissé elkapkodottnak tűnő véggel. A jövőbe játszódó sztori pár klisé felhasználása (e-közlekedés, e-sztrádák, egymással versengő tech-cégek) után rátér a novum kibontására: a nanotekek alkalmazásával létrejövő everplast bemutatására. Az everplast előre programozva a környezet alapanyagait felhasználva bármivé át képes alakulni afféle nanoizált 3D-s nyomtató végtermékeként: percek alatt átformál egy házat, hoz létre ruhákat vagy konstruál androidokat. Az alapötletét akarja ellopni egyik szereplő a másiktól, de ő esik csapdába és bukik el. A novella bája a jövőbeli szleng, melyben ilyen fordulatok vannak: „Mekkora terraság.”

(*Generációk konfliktusa, szülő-gyerek kapcsolat*) A *Prebábel c.* elbeszélésében⁵³ a neuro-fiziológia, a neuro-lingvisztika, a tudat kutatás, illetve az ún. kognitív tudományok és a generációs különbségek területéről emeli át a problematikát Czinkóczi Krisztina. A novella a sci-fik veszélyt kereső/találó, - prognosztizáló, az emberiség elpusztulását vizionáló, a magát végletekig komolyan vevő hagyományába illeszkedik. A zsáner profetikus funkciója ezúttal a neurolingvisztikus programozás, a tolmácsszoftverek és az okostelefon-használat összekapcsolásából kapja az erejét: a prebábel állapot a Brainnet-nek, az Újokos elnevezésű gondolatvezérelt eszköznek, a félig képi, félig gondolati jelrendszernek, az Újbeszédnek köszönhető, és az általuk kialakított T(elepatikus)-generációnak, akik kognitív-kulturális szempontból oly mértékben különböznek az elődeiktől, hogy csak a nyílt konfrontáció lehet az utolsó megmaradt nyelv közöttük. (A hős szemében már nem emberek, hanem „nőstények” és „hímek”). Ebben viszont a T-generáció az erősebb, s pusztítja is az idősebbeket. A poszt-apokaliptikusnak is tekinthető világ a neurolingvista hősnő beszámolójából (leveléből-memoárjából) bontakozik ki előttünk, amit

⁵¹ Brandon HACKETT: *Életjáték* = SIROKAI Mátvás (szerk.): 2050: *Iffúsági novellák a jövőről*. Móra, Bp. 2018. 53-74.

⁵² DEMJÉN Zsófia: *Recirk* = JOBBÁGY Tibor (szerk.): *Új Galaxis antológia* 25. Kódex, Pécs, 2017.

⁵³ CZINKÓCZI Krisztina: *Prebábel* = SZÉLESI Sándor (szerk.): 2045: *Harminc év múlva. SF-antológia*. Ad Astra. Bp. 2015.

néha szakít meg egy külső narrátor helyzetjelentése. a szöveg egy mutáns/zombi-történetként is olvasható, melyben „az idegen” a divatos XYZ-generációs diskurzusok ifjúságfóbiájából és halálfélelméből képződik meg.

Moskát Anita *Gumicukorszív* c. elbeszélése⁵⁴ a gyászfeldolgozás/fel-nem dolgozás fő témája mellett az anya-(tini)lánya, apa-lánya, apa-anya viszony dinamikáját is hitelesen megmutatja egy olyan jövőben, ahol a gyerekek emancipációja a csúcsra jutott. Beperelhetik és pert nyerhetnek a szüleik ellen, akár azért, mert azok túl sok fotót osztottak meg róluk egykor kisbabaként, akár azért, mert túlságosan gendersztereotip nevelést kaptak tőlük, akár azért, mert nem kontrollálták eléggé az étkezési szokásaikat. Miközben a főhős-lány átélhető-érthető gyászáról és lázadásáról olvasunk, ételnyomtatók és belső szerv nyomtatók, a testen megjelenő („Még a körmöm körül is nyilak és árjegyzékek villogtak) kéretlen, agresszív reklámok izgalmas és ijesztő háttérvilága sejlik fel. A szatirikus jövőkép megint csak a jelenünk fontos kérdéseire reflektál .minden manírosságtól mentesen.

SF az osztályteremben⁵⁵

„Ha sci-fi-t olvasunk – írja Mund Katalin – akkor „bekapcsoljuk”, munkára fogjuk mindkét agyféltekét. A mindennapokban inkább a logikusan gondolkodó bal agyfélünket használjuk, kevésbé figyelünk a játékos, az alkotó jobb agyféltekére. Ha mind a racionális gondolkodásunkat, mind a kreativitásunkat készséggé fejlesztjük, megtanulunk bízni az intuíciónkban, miközben racionálisak maradunk, képesek leszünk örömet szerezni és elégedettséget megélni – várhatunk-e többet az irodalomtól? A sci-fi *fejleszti kritikai gondolkodásunkat* miközben számtalan *ötletet, inspirációt ad*, ami jótékony változásokat idéz elő az olvasóban. Egyszerre használva mindkét agyféltekét egy sokkal intenzívebb, komplexebb tapasztaláshoz juthatunk. Ha pedig ez így van, akkor felfoghatjuk a sci-fi olvasását egyfajta szórakoztató meditációs gyakorlatnak is, melynek célja a nyugalom és a bölcsesség elérése a hétköznapiakban.”⁵⁶

Ha eltekintünk a szöveg vulgár-neurológiai megközelítésétől (a kissé SF-propaganda attitűdtől, amelyből már csak az hiányzik, hogy az SF még a korpánkat is elmulasztja) és attól, hogy megállapítása más szépirodalmi szövegre is igaz lehet, elmondhatjuk: az SF-írások kiváló lehetőséget biztosítanak az irodalmi szövegek működési módjának megvizsgálására⁵⁷, az irodalom történetének egy különleges aspektusának bemutatására, de az érzékenyítésre, elfogadásra/testvériségre⁵⁸, környezettudatosságra⁵⁹ és a kritikai gondolkodás fejlesztésére is. Az SF valójában egy ajtó, mely a diák számára

⁵⁴ MOSKÁT Anita: *Gumicukorszív* = SIROKAI Mátyás (szerk.): 2050: *Ifjúsági novellák a jövőről*. Móra, Bp. 2018. 93-113.

⁵⁵ David Brin, SF-író weboldalan külön gyűjti az SF-oktatással, iskolai alkalmazásával kapcsolatos anyagokat: <http://www.davidbrin.com/sfteaches.html>

⁵⁶ MUND Katalin: *A sci-fi olvasók intelligensebbek?* = Galaktika [online] 2011. december 14. [2019. 03. 08.] URL: <http://galaktika.reblog.hu/a-sci-fi-olvasok-intelligensebbek/oldal/1>

⁵⁷ PASZTLER Ágota: *A populáris irodalom helyzete az angolszász sci-fiben. Beszámoló egy kerekasztal beszélgetésről* = scifi.hu-honlap [online] 2018. 03.07. [2019. 03. 08.]

URL: <https://www.scifi.hu/2018/03/07/a-popularis-irodalom-helyzete-az-angolszasz-sci-fiben/>

⁵⁸ VÖRÖS Klára Ilona: *Szemlélődő testvériség* = Kovács, Zoltán; Szántóné, Tóth Hajnalka (szerk.) Az elfogadás pedagógiája: Tanulmánykötet. Kaposvári Egyetem Roma Szakkollégium, Kaposvár, 2018. 73-81.

⁵⁹ MOLNÁR Gábor: *A környezettudatosság megjelenése a térségben* = Csimáné Pozsgovics Beáta (szerk.) *Egyéni és közösségi teljesítmények a Kadarkút-Nagybajomi kistérségben*. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár, 2014. 173-182.

rányíthat a többi tantárgyra, tudományra, gondolkodási módra⁶⁰ az egész személyiséget aktiváló életterületekre: történelemre, pszichológiára, vallásra, gazdaságra, szociológiára, ismeretelméletre, filozófiára és persze a természettudományokra⁶¹.

⁶⁰ FARKAS Henrik: A megcsalt gondolkodás = Liget, 26. évf. 1. sz. 2013. 88.

⁶¹ Joelle RENSTROM: *Science Fiction: Teaching Students How to Save the World* = TEDx Talks [online] [2019. 03. 08.] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9Ed8OeZcOBI>